

ВИЗНАЧЕННЯ ПЕРЕДУМОВ ТА НАСЛІДКІВ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ

Анотація. Розглянуто сутність та причини ухилення від сплати податків. Проаналізовано способи ухилення та уникнення від сплати податків, відповідальність, що передбачена за такі дії.

Аннотация. Рассмотрены сущность и причины уклонения от уплаты налогов. Проанализированы способы уклонения и обхода уплаты налогов и ответственность, предусмотренная за такие действия.

Annotation. The article considers the nature and causes of tax evasion. Ways of tax evasion and avoidance and responsibility for such actions are analyzed.

Ключові слова: ухилення від оподаткування, уникнення сплати податків, тіньова економіка, штрафна санкція.

У системі ринкових відносин таке явище, як ухилення від сплати податків, трапляється часто. В Україні ухилення від сплати податків набуло особливого розповсюдження і в окремих випадках стало "нормою" ведення бізнесу. Розрахунки рівня тіньового сектору в Україні із застосуванням різних методичних підходів свідчать, що у 2011 році вперше за останні два роки було зафіксовано його спад до 33 % офіційного ВВП, у 2010 році тіньовий сектор становив 38 % ВВП, а у 2009 році – 40 % ВВП. Слід зазначити, що рівень тіньового сектору сьогодні все ще залишається високим, у ньому застосовуються більш витончені форми та схеми проведення тіньових операцій, а це свідчить про те, що ухилення від сплати податків є масовим явищем [1].

Це призводить до низки негативних тенденцій у різних галузях життєдіяльності суспільства – зменшення надходжень до державного бюджету, недофінансованість соціальної сфери й інших суспільних потреб, що спричиняє введення нових податкових платежів, збільшення ставок уже діючих, а також зростання рівня корупції та злочинності, порушення норм здорової конкуренції тощо. Тому ця проблема є актуальною й нагальною для багатьох країн і потребує постійного контролю та вирішення.

Дослідження проблеми уникнення сплати податків і перекладання податків займаються такі українські вчені, як: І. Мельник, О. Сторожук, І. Коновалова, В. Вишневський, А. Веткін, М. Білик, І. Золотко та ін.

Метою статті є з'ясування причин ухилення від сплати податків, відмінностей між уникненням та ухиленням від сплати податків та відповідальності, що передбачена за такі дії.

У державах із високим рівнем національної свідомості, економічного розвитку, громадських інституцій у процесі розроблення податкового законодавства беруть участь державні органи не одноосібно, а спільно з платниками податків, інтереси яких представлені громадськими організаціями, об'єднаннями виробників тощо. У таких суспільствах встановлено чіткий контроль за розподілом і витрачанням бюджетних коштів, характерний високий рівень довіри платників податків державним органам (що ці кошти розподіляються і витрачаються ефективно і зловживання відсутні), сплата податків є усвідомленою дією. Навпаки, у країнах із незрілою демократією, несформованими громадськими інституціями, високим рівнем корупції всіх гілок влади сплату податків платник розглядає як примусове стягнення. Відповідно, платники податків намагаються будь-яким шляхом ухилитися від сплати. Серед основних чинників, котрі спонукають платників уникати сплати податків, виділяють:

- кількість податків та рівень податкових ставок;
- складність у розрахунках податкових сум;
- високий рівень нестабільності (постійно змінюються не лише ставки оподаткування, а й види податків);
- ефективність роботи податкової служби;
- рівень суспільної свідомості щодо необхідності сплачувати податки;
- рівень довіри платників до владних структур, котрі виконують функцію розподілу коштів, отриманих від податків;
- рівень корупції у державі.

Таким чином, фіскальний характер податкової системи, нестабільність законодавчої бази, відсутність довіри між органами влади і платниками податків є основними чинниками ухилення від сплати податків.

В Українській економічній енциклопедії [2, с. 778–779] ухилення від сплати податків трактується як сукупність легальних і незаконних способів приховування доходів від оподаткування. Багато українських фінансистів ці два методи ухилення від сплати податків розмежовують, називаючи легалізоване зменшення оподаткування уникненням від сплати податків, а нелегальне – ухиленням від сплати податків. Так, В. Вишневський і А. Витків під уникненням від сплати податків розуміють діяльність господарюючих суб'єктів, спрямовану на мінімізацію податкових зобов'язань усіма допустимими законом способами (використання податкових пільг, найрізноманітніші організаційно-правові форми ведення бізнесу і форми угод, вибір раціональної облікової політики тощо). Існує багато способів уникнути сплати податків легальним шляхом.

Під ухиленням від сплати податків автори розуміють протиправні дії зі зменшення податкових зобов'язань,

виявлення яких тягне за собою відповідальність (штрафні санкції, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну) за порушення податкового законодавства [3, с. 10].

У разі ухилення від сплати податків платник податку може бути притягнутий до відповідальності в таких випадках:

- 1) ухилення від сплати податку, іншого обов'язкового платежу;
- 2) заниження об'єкта оподаткування;
- 3) несвоєчасність сплати податку, іншого обов'язкового платежу;
- 4) неподання (несвоєчасного подання) податкових декларацій, розрахунків, інших документів, необхідних для обчислення податків, обов'язкових платежів до податкових органів;
- 5) неподання (несвоєчасного подання) до банку платіжних доручень на сплату податків, інших обов'язкових платежів;
- 6) недопущення перевіряючих для обстеження приміщень, що використовуються для отримання доходів тощо.

За порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, застосовуються такі види юридичної відповідальності: фінансова; адміністративна; кримінальна.

Фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені [4]. Адміністративна відповідальність – це засоби адміністративного впливу за допомогою адміністративно-правових норм, які містять осудження винного та його діяння і передбачають негативні наслідки для правопорушника.

За ухилення від сплати податків, інших обов'язкових платежів у значних розмірах платники можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів передбачена статтею 212 Кримінального кодексу України, в якій зазначено (таблиця) [5]:

Таблиця

Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати податків

Дія	Штраф, нмдг	Позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, строк
1	2	3
а) умисне ухилення від сплати податків, зборів, інших платежів, що входять у систему оподаткування, введених у встановленому законом порядку, вчинене службовою особою підприємства, установи, організації, незалежно від форми власності, або особою, яка займається підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи чи будь-якою іншою особою, яка зобов'язана їх сплачувати, якщо ці діяння призвели до фактичного ненадходження до бюджету чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах	від 500 до 1 500	до трьох років

Закінчення таблиці

1	2	3
б) ті самі діяння, вчинені за попередньою змовою групою осіб, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у великих розмірах	від 1 500 до 3 000	до трьох років
в) діяння, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені особою, раніше судимою за ухилення від сплати податків, або якщо вони призвели до фактичного ненадходження до бюджетів коштів в особливо великих розмірах	від 10 000 до 25 000	до трьох років із конфіскацією майна
г) особа, яка вперше вчинила діяння, передбачені частиною першою та другою статті 212 Кримінального кодексу України, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до притягнення до кримінальної відповідальності сплатила податки і збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвоєчасною сплатою (фінансові санкції, пеня)		

Умовні позначення: нмдг – неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Під значним розміром коштів слід розуміти суми податків і зборів, які в тисячу і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян; під великим розміром коштів слід розуміти суми податків і зборів, які в три тисячі і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян; під особливо великим розміром коштів слід розуміти суми податків і зборів, які в п'ять тисяч і більше разів перевищують установлений законодавством неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Формуючи ефективну податкову систему, що, зокрема, має унеможливити ухилення від оподаткування, потрібно брати до уваги як особливості економічної ситуації, що склалася в Україні, так і фактори організаційного, психологічного й правового характеру, які впливають на розвиток податкового середовища в країні. З огляду на це необхідно:

1) поступово знижувати податкове навантаження, використовуючи міжнародний досвід, адаптуючи його до специфіки розвитку нашої країни; створювати умови, за яких практично неможливо ухилитися від сплати податкових зобов'язань, що призведе до поступового збільшення надходжень до державного бюджету; подбати про те, щоб податкові надходження були раціонально розподілені;

2) максимізувати добровільність сплати податків, чому має сприяти проведення інформаційної та роз'яснювальної роботи серед населення;

3) активізувати громадську протидію корупціонерам, посилити громадський контроль за роботою правоохоронних органів, що підвищить ефективність боротьби з корупційними діяннями в органах державної влади.

Для зменшення масштабів ухилення від сплати податків слід удосконалити податкове законодавство; підвищити рівень податкової культури та податкової дисципліни; посилити боротьбу з корупцією; ефективно використовувати податкові надходження. За умови реформування податкової системи в напрямі зниження реального податкового

навантаження й запобігання ухиленню від сплати податків Україна матиме шанс стати серйозним суб'єктом податкової конкуренції у світовому просторі.

Наук. керівн. Котляров Є. І.

Література: 1. Податки: бідні платять за багатих [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://taxportal.org.ua/node/65>. 2. Економічна енциклопедія / [відповід. ред. С. В. Мочерний]. – К. : Академія, 2002. – Т. 3. – 952 с. 3. Вишневський В. Уникнення від сплати податків: теорія і практика : монографія / В. Вишневський, А. Веткін. – Донецьк : ІЕП, 2003. – 228 с. 4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. – Х. : ФОП Стеценко І. І., 2011. – 592 с. 5. Тіньова економіка та організована злочинність : навч. посібн. – К. : НАВСУ, 1999. – С. 245. 6. Коновалова І. М. Теоретичні аспекти ухилення від сплати податків та механізм їх уникнення [Електронний ресурс] / І. М. Коновалова. – Режим доступу : <http://www.klubok.net/article1889.html>.